

DISSERTATIONIS
HISTORICO - LITTERARIO - CRITICÆ
De

CAUSSIS
FLORESCENTIS & MARCESCENTIS
REIPUBLICÆ LITTERARIÆ,

PARS PRIMA,

QUAM,

*Consensu Incltyti Philosophorum Ordinis Regiæ ad
Auram Academicæ,*

PRÆSIDE

MAG. JOHANNES
BILMARK,

HISTOR. ET PHILOSOPH. PRACT. PROFESSORE REG. ET ORDIN.

Publicæ Bonorum Censuræ subjecit

ABRAHAMUS NICOL. CLEWBERG,
TAVASTENSIS.

Die XIX. Junii Anni MDCCLXXI.

H. A. M. S.

A B O Æ

Typis JOHANNIS CHRISTOPHORI FRENCKELL,

1771. 24. Augustus

S:Æ R:Æ M:TIS

SUMMÆ FIDEI VIRO,

REGIS REGNIQUE SVETHICI SENATORI,

CANCELLARÆ REGIÆ PRÆSIDI,

SUPREMO AULÆ PRÆFECTO,

REGIÆ ACADEMIÆ ABOËNSIS CANCELLARIO,

ORDINUM REGIONUM EQUITI,

COMMENDATORI AC CANCELLARIO,

ILLUSTRISSIMO ATQUE CELSISSIMO

COMITI AC HEROI,

DOMINO

CLAUDIO
EKEBLAD,

MÆCENATI SUMMO.

* * * * *
* * * * *

DUX amicorum generose Regis,
Curiae Regni lapis angularis,
Grande prudentum decus aulicorum,
Gloria Gentis.

Da, precor, balbæ veniam Camenæ,
Quæ salutatum venit absque thure;
Non nisi sola pietate grata
Cordis & oris.

Ne premat, quæso; timidam repulsa:
Fac mola falsa liceat litare,
Ipse placatur Jupiter tenello
Sæpius hædo.

Exhibe vultum dubiæ serenum,
Quo nihil quisquam melius sub arcto,
Aulicos inter procéresque terræ,
Vidit ocellis.

Quæ meus cepit pater, eja! quondam
Gratiæ multæ documenta multa,
Hæc metum tollent, animumque gnati
Exhilarabunt.

Te piis laudant celebrantque labris,
Consona linguæ pietate mentis,
Quidquid in cunctis habitat Borei
Partibus orbis.

Svecus & Fenno, Gothus atque Lappo,
Coetus augustæ galeatus aulae,
Et casa nati tacita coloni
Ordine psallunt.

Confo-

Consonat late genus omne gentis:
Doctus, indoctus, rudis & politus;
Magnus & parvus, juvenis senexque;
Virque puerque.

Qui domos magnas struit & superbas;
Qui librum Sacrum legit explicatque;
Qui struit nummi cumulos corusci;
Qui colit agrum.

Sæculi lumen populique splendor
Audis; & quidquid pia mens amore
Capta virtutis potuit potestque
Dicere laudis.

Phœbus huic audis, populique docti
Integer, justus, placidusque Rector:
Ille sincerum vacuumque dicit
Fraudis & artis.

His inest dictis pia genuinis
Veritas, quam TU toties, bonorum
More, demonstras, graviore verbis,
Pondere rerum.

Finiens carmen veneror Supremum
Numen; enixe precibus precando,
Ut tuum vitæ spatium beatæ
Expleat ævum!

Celsa mens sanum regat usque corpus!
Floreant vires vigeantque semper,
Gloria donec superaris omnes,
Sol sapientum!

ILLUSTRISSIMÆ EXCELLENTIÆ TUÆ

Clientis devotissimus

ABRAHAMUS N. CLEWBERG.

S:Æ R:Æ M:TIS

MAXIMÆ FIDEI VIRO;

REGLÆ REVISIONIS CAMERÆ PRÆSIDI,

ET

EQUITI DE STELLA POLARI,

ILLUSTRISSIMO ATQUE GENEROSISSIMO

COMITI,

DOMINO

C A R O L O
W I L H E L M O
VON **D Ü B E N,**

MÆCENATI MAXIMO.

*I*d demum animi vere generosi characterem prodit, ita pristinas retinere amicitias, ut, quos semel idoneas ab causis diligere inceperis, eis, non tantum dum vivunt, semper bene & cupias & facias, sed etjam post fata amicam eorum memoriam colas, inveterata benevolentia quodam quasi jure hereditatis ad liberos translata. Ex illo inde tempore, quo beato meo parenti

VIRO Maxime Reverendo atque Celeberrimo,

**D: NO CHRISTOPHORO
CLEWBERG,**

S. S. Theologiae DOCTORI ac PROFESSORI Reg. ac Ord.
in Reg. Acad. quæ Upsaliæ floret,

PATRUO OPTIMO.

VIRO Amplissimo atque Celeberrimo,

**D: NO PETRO ADRIANO
G A D D,**

In Reg. Acad. Aboënsi Chemiæ PROFESSORI Reg. & Ord.
Rei Plant, per Finlandiam DIRECTORI, nec non Reg. Acad.
Scient. Holm. SOCIO,

AVUNCULO OPTIMO.

Si plane paternum animi affectum, quo VOS, PATRUE
& AVUNCULE INDULGENTISSIMI, me omni tem-
pore, ex quo in fatis fuit, ut præsidio Optimi Parentis carerem,
exhilaratum dedistis, veris & vivis depingerem colori-
bus, plus sane spatii requireretur, quam, quod hujus
angustia paginæ suppeditat. Quis enim paucis ea deli-
neare potest, quæ paterna æmulantur beneficia? Horum
igitur, quotquot mihi, O! Carissima Capita! dedistis do-
cumenta, quæ & plurima & maxima fuisse venerabunda
mente dum vixero adgnoscam, nunc quidem pio invol-
vens silentio, me ipsum ut vestræ tutelæ in posterum
etjam

etiam commendo, ita Vestro me obsequio in perpetuum quoque consecro. In cujus rei tesseram has studiorum meorum primitias sincero pectore vobis do, dico, dedico, quas ut non tam pretio suo, quam animo dantis aestimetis, qua decet observantia rogo atque obtestor. Interea nihil neque constantius neque ardentius vovebo, quam ut DEUS O. M. non Vos tantum ipsos, EVERGERÆ OPTIMI, sed honoratissimas quoque familias Vestras quam diutissime omnigena felicitate ornet, maectet, cumulet! His vacaturus votis ad ultimum vitæ halitum permanebo.

AMPLISSIMORUM CARISSIMORUMQUE
NOMINUM VESTRORUM

Cultor humillimus

ABRAH. NICOL. CLEWBERG.

§. I.

Quid sibi ipsa velint vocabula, quæ in fronte gerit Dissertatio, breviter exponit.

Quum ratio instituti postulet, ut varias exponamus causas, ex quibus intelligatur, cur nunc *floridus*, nunc *marcidus* inveniatur Status *Reipublicæ Litterariæ*; prima omnium quæstio est, quid sit illud, de quo disputatur? Prius igitur, quam ad rem ipsam fiat progressio, paucis exposuisse juvabit, quid sibi ipsa velint vocabula, quæ in fronte gerit *Dissertatio*, tum ut *Lectores* intelligant, quis verus sit *scopus*, quem nobis proposuimus, tum ut ipsi perpetuam habeamus *cynosuram*, ad quam singula, quæ postmodum dicenda sunt, exigamus. *Respublica* (a) igitur *litteraria* (b) utilitatem quandam communem involvit, in homines redundantem ex eorum conatibus, qui ad studia bonarum *Litterarum* sive docendi sive discendi causa, sive publicis sive privatis in *Scholis* incumbunt, quare, nostro quidem *judicio*, definiri potest per *Societatem hominum*, quibus *propositum est ingenium suum & aliorum ita excolere atque industriam ita acuerè, ut generis humani utilitatem promovere queant.* *Florescere* (c) vero tum dicitur hæc *Respublica*, cum, qui eam constituunt membra utrius-

A

que

que generis conjunctim non minus nobili *animo*, quam felici *ingenio* ornata, & *numerum* implent commodum, & *studium* adhibent debitum, ut quæ vel *Regio* vel *Religio* ex eorum vigiliis exspectat commoda, ea sibi & optima & plurima, utraque certo polliceri queat. Hoc vero si fiet, necesse est omnino, ut tum *Discipuli*, tum *Magistri* seorsim rem suam cordate & strenue agant. Horum erit remis & velis in id incumbere, ut ad spartam docendi ornandam, non minus *animum probis moribus* abunde imbutum, quam *ingenium, bonis artibus* præclare instructum, adferant, atque ita in communem utilitatem intentos habeant oculos, ut ea nihil ardentius optandum, nihil enixius quærendum, nihil fidelius promovendum existiment; Illorum vero, cunctos *industriæ nervos* in id intendere, ut ducum suorum partim idoneis *præceptis*, partim præclaris *exemplis* aucti, non minus *pietatis* quam *veritatis* se studiosos exhibeant; adeoque verum disciplinæ scopum semper intuentes, nihil dulcius, nihil suavius sentiant, quam sinceram & defæcatam animi voluptatem, qua toties perfunduntur, quoties experiuntur, quam optata & felicia in utroque genere capiant incrementa, & ad quam non tam *externis* quam *internis* diligentiae *præmiis* excitantur, *proprium commodum communi utilitati* postponere docti.

(a) Accipe, qua ratione hanc rei notionem invenerimus: *Res* vox est ambigua, multis multa & variis varia significans, juxta illud AUSONII: *imperium, litem, Venerem, cur una notat res?* Inter alia etiam *utilitatem* significat, quod indicant loquendi formulæ: *a re esse, e re esse, in rem esse*. *Publica* quasi populica, poplica, a populo vel poplo, communem significat privatæ contrariam. Vide de his VOSSII *Lexicon Etymologicum*. (b) Hæc Respublica dicitur *Litteraria* a litteris, qua
voce

voce erudita studia saepe designantur, ut omnibus notum est. Ipsa vero utilitas Litterarum non consistit in nudo actu studendi, neque in effectu studii scientia, sed in fructu, qui ex applicatione scientiæ percipitur. (c) Flores plantarum non illa solum notant decora, quæ in petalis varie formatis & coloratis consistunt, neque illam solum dulcem & suavem odoris fragrantiam, quam nares ex ipsa pollinis seminalis expiratione percipiunt, sed potissimum vivum & lætum floris germen, quod ipsum fructus rudimentum continet. Hinc florere tum dicitur hæc *Respublica*, cum & ignorantiae tenebræ indies dissipantur & studia litterarum ita tractantur, ut benefica eorum indoles per omnia munera sese diffundat.

§. II.

Causam floris bonarum Litterarum principalem & universalem in DEO optimo maximo & quærendam & inveniendam esse, docet.

Quum ex ipsa *Reipublicæ Litterariæ* natura, quam §. præcedenti delineavimus, facile quisque videat, *florem* ipsius in rebus optimis a) omnino ponendum esse; haud obscure exinde patere arbitramur, *primam* ipsius *causam* in *DEO Optimo Maximo*, omnium bonorum fonte inexhausto, rectissime quæri & certissime inveniri; quidquid arguentur scioli nonnulli, qui huic veritati adversum tenent, nescio quam ingenii gloriolam ex paradoxis veroque contrariis opinionibus venantes (b). Primum enim *DEO* acceptam referimus naturam, plurimum discendi tum docendi facultatibus instructam (c). Deinde ne hæc in cassum cederent, fortissima illis adjecit incitamenta, quibus, tamquam stimulis, ad colenda Litterarum studia impelleremur (d). Præterea in eo nos *loco* positos voluit, ut undique circumfusi essemus tum

A 2

stupen-

stupenda multitudine tum admiranda pulchritudine rerum, quarum singulae animum nostrum in assiduam & attentam sui contemplationem incitarent, allicerent, pertraherent. Tandemque inter cognitionem veritatis & fruitionem felicitatis tam arctum constituit nexum, ut nisi illius idonea adsit mensura, hujus nulla fere usura generi humano contingere possit. Quid igitur certius esse potest, quam quod Creator benignissimus, qui nihil frustra agit, sed omnia aeternis sapientiae regulis convenienter ordinat, disponit, dispensat, haec tam commoda felicitatis instrumenta, ex infinito bonitatis thesauro deprompta hominibusque tributa voluerit?

(a.) Hoc abunde testantur Sacrae Litterae, quae Sapientiam rebus quibusvis praestantissimis anteponunt; utpote auro & argento, gemmis & margaritis, gazis & thesauris, fortitudini & sanitati, paci & securitati, saluti & ipsi denique vitae, verbo omnibus, quae expetenda putant homines. Vide inter alia sequentia loca: Proverb. II: 11. III: 4. 13. & seqq. VIII: 10; XV: 24; XVI: 16; XXIV: 3. Job. XXVIII: 15. seqq. Eccl. II: 13; VII: 13; IX: 16; Sap. VI: 26; Syrach. X: 1. Quamvis autem testimoniis scripturariis nihil verius, nihil certius, nihil firmiter; nescio tamen, quomodo haec deliciae animis profanis fardere soleant. Qui hac scabie laborant, ii ex Scriptis profanis testimonia his consona arcessere poterunt. Aurea cedroque digna sunt verba CICERONIS: *Quid est per DEOS optabilis sapientia? Quid praestantius? Quid homini melius? Quid homine dignius? - - - Nam sive oblectatio queritur animi, requiesque curarum, quae conferri cum eorum studiis potest, qui semper aliquid anquirunt, quod spectet ad bene beateque vivendum; sive ratio constantiae virtutisque queritur, aut haec ars est, aut nulla omnino, per quam eas assequamur.* Lib. 2. c. 2. de Officiis.

(b) In his jure locum tenet famosissimus Divioniensis certaminis victor, de quo Cel. C. C. GJÖRVELL, cum scriptum ejus Gallicum, quod inscribitur: *Discours sur l'origine & les fondemens*

demens de l' inégalité entre les hommes, recensuisset, & inter alia atro carbone notasset somnium Auctoris, quo eum, tamquam de humano genere bene meritum, laudaverat, qui primus docuit accolæ fluvii Oronokenfis certis asseribus comprimere cerebrum infantum, ne scilicet intelligendi facultas perniciofa caperet incrementa, adposite hanc addit epicrifin: Denna skrift är et uppenbart bevis, huru en klok menniskja likasom afklädt sig sin natur och fallit i en slags yra. Här har intet förnäst, mindre vördnad för GUDS Ord fört pennan och styrt tankarna. Om det i Philofophiska Faculteten vore brukeligt at gjöra Folk til Fantaster, så vore Herr Rousseau en af de skickeligaste Candidater nu för tiden. Sv. Mercurius 1. Årgången p. 736. (c) Quorsum tanta intellectus soliditas? Quorsum tanta memoriæ vivacitas? Quorsum tanta imaginatio- nis fecunditas? Quorsum tanta ingenii velocitas? Quorsum tanta judicii profunditas? quanta in certis hominibus cernitur, nisi singulæ ad id datæ essent, ut Litteris colendis & sapientiæ promovendæ inservirent, iisque aliis prodesent. Nostro certe judicio providum DEI consilium nihil arguit-evidentius, nihil prodit luculentius; adeo ut omni stupiditate stupidiore videantur, qui tanta sapientiæ specimina, aut in cæcum quendam casum, aut in brutum aliquod fatum, inexorabili subjectum necessitati, transcribunt.

(d) Huc pertinet inter alia stupendum loquendi artificium & mirus jucunditatis sensus, qui ex communicanda scientia percipitur. Quid? Quod continua sciscitandi libido, quæ puerili, & adidua effutiendi cupido, quæ senili propria est ætati, haud obscure prodat finem, propter quem concessa est utraque, nimirum, ut hujus experientia illius suppleret ignorantiam. Confer egregium Scriptum Svecanum, quod inscribitur: *Känningar af GUDS försyn vid nyttiga vettensskapers befrämjande, uti et tal hållit för Kongl. Svenska Vettensskaps Academien af Joh. BROVALLIUS 1747.*

§. III.

Causam primam marcescentis Reipublicæ Litterariæ in corrupta hominis indole quærendam esse, docet.

Quemadmodum autem Divina gratia, æternis sapientiæ regulis conformata, nihil reliqui fecit, quod ad florem bonarum Litterarum conduceret; ita malus genius, nefanda agitatus invidia, nihil reliquit intentatum, quod ad corrumpenda & impedienda hæc tam commoda felicitatis instrumenta pertineret. Hoc extra controversiam ponunt *Sacræ Litteræ*, quas quotidiana cujusvis *experientia* & monumenta omnium temporum *Historica*, auxilio *rationis* adjuncto, luculenter confirmant. Nam cum ex officina optimi Creatoris, integra ornati natura prodierimus, jam vero tam misere corruptis ac perversis utamur tum *mentis*, tum *corporis* facultatibus, facile videt ratio, verbo DEI revelato illustrata, non aliunde, quam ex malitia pessimi seductoris, arcessendam esse causam tam infelicis mutationis. Sic terribissimum *intellectus* speculum, in quo lux *veritatis* primitus natis radiis refulgebat, horrendis *errorum tenebris* oppletum fuit; Sic scitissima *imaginum officina*, quæ ex illis nomen sortita est, in lucernam quandam magicam mutata est, quæ inversa repræsentat omnia, malis bonorum & bonis malorum speciem mentientibus; Sic præstigiis & mendaciis ita perversa est *boniformis mentis facultas*, quæ a volendo nomen habet, ut sæpissime, invita rerum natura, bonarum tædio & malarum desiderio afficiatur; Sic tempestivum & ordinatum *sciendi desiderium* in inordinatam & malefanam quandam *curiositatem* transformatum est, quæ, præterita *veritatis* substantia, ut ita dicam, in meris *umbris* insana quærit pabula, ex rebus levissimis & vilissimis miserabilem quandam

dam voluptatem captans; Sic bona & sana alios *instituendi promptitudo*, in stultam & ineptam *garruendi libidinem* commutata, quæ solidæ expers scientiæ, nihil nisi somnia & mendacia sæpissime effutit; Sic cæteri naturæ *instinctus & appetitus* luxati, turbati, vitiati. Verbo: dum naturam intueor humanam, qualis in plerisque adparet, videre mihi videor infelicia *Herculani rudera*, quæ, quamvis miserrime concussa, turbata, & confusa sint, certis tamen indiciis, quid e *manu Opificis* & quid e *casu operis* profectum sit, ostendunt. Nihil igitur mirum, si usu plerumque veniat, ut illiteratæ sint litteræ, indocta doctrina & inscia scientia.

(a) De concordia atque discordia rationis & revelationis semper disputatum fuit, & forte, dum erunt Litteræ, disputabitur. Nobis ne micam rationis habere videntur, qui aut ipsos naturæ nostræ morbos negant, integram adhuc naturam sibi gratulantes, aut hominem, tot vitiis obrutum, quot in sua aliorumque vita quotidie observant, ex officina DEI Optimi Maximi prodire potuisse, infantiliter sibi persuadent. Hoc certum est, quod in quantum quis sana utitur ratione, in tantum non potest prius rejicere Sacrarum Litterarum testimonia de morbis animæ nostræ, eorumque tum causâ tum medicina, quam eo ordine, quem Ipsæ præscribunt, expertus fuerit, num vera sint, quæ tradunt; præsertim cum ex hoc experimento suspensum velint iudicium, quod de sua veritate a sanis & sobriis expectant lectoribus. vid. Joh. VII:17. (b) De moralitate infiniti hujus sciendi desiderii, quo anima nostra ad discendi studium non tam duci, quam rapi videtur, multa multi disputare solent. Certum quidem est, nos DEUM ipsum cognoscere debere, si bene & beate vivere velimus, sed cum infinita DEI natura a nobis comprehendi non possit, fini sufficere videtur, si simplici & parabili noticia contenti, illa ipsa adquiescamus institutione, quæ in Sacris traditur

traditur Litteris, eaque & uti & frui satius ducamus, quam cognitionem quandam iusto sublimiorem affectando, perpetua nos inquietudini & sollicitudini exponere; praesertim cum ipse lapsus ex huiusmodi inordinato sciendi desiderio originem duxerit. Sed haec dubia nunc nec vacat, nec placet excutere. Sufficit novisse, quod certum est, male adplicari hunc naturae stimulum, ubi acrius nos eo incitari patimur ad studium earum rerum, quae exiguam aut nullam pariunt utilitatem, quam earum, quae indispensabilis sunt necessitatis, & fructum pollicentur uberrimum perpetuoque percipiendum. Hoc vitium recte notatum invenio in *Cel. ISAACO VOSSIO*, apud *Cel. MATH. CHR. PFAFFIUM*, cuius verba hic transcripsisse non poenitebit: „*Et haec est*, ait, *sane tristissima mentis humanae conditio, si ea quidem totum vitae tempus litteris inhiat, atque unum ex alio eruditionis thesaurum colligat, ipsa interim timoris divini veraque pietatis vacua. Quemadmodum de ISAACO VOSSIO hodie adhuc in Anglia referunt, ipsum tanto Auctores Classicos legendi desiderio flagrasse, ut cum templum frequentaret, libri liturgici loco, PERSIUM vel HORATIUM secum apportaret, & toto durante cultu, eorum lectioni vacaret.* - - - *Et paucis interjectis; Nimirum quemadmodum omnium rerum ita eruditionis quoque suus modus sua quaedam satietas est; mens vero nostra utut suis limitata periodis infiniti atque aeterni boni desiderio tenetur, quod in DEO unice quaerendum, qui solus perficiendis ejus facultatibus, intellectui & voluntati sufficit, & quietem, cujus non sit amittende metus, ac felicitatem, in qua satietas non sit habitura tedium, animae praestat, solus proinde Summi Boni characteres exhibens, inque se ipso perfectissime continens.* *Introd. in Histor. Theologiae Litterariam Tom. II. p. 17.*

§. IV.

Florescere docet Rempublicam Litterariam, ubi, qui erudita colunt studia, bonos & veros sibi praefixos habent fines.

A caus-

A cauffis primis & generalioribus ad cauffas subordinatas & specialiores progredientes, primum omnium illud cauffarum genus sub incudem vocare placet, quod *finale* vocant Methaphyfici. Quamvis enim *finis* in executione ultimus fit, in intentione tamen primus est. Eoque rectius ab hoc duci putamus initium, quo certius constat, in omni actionum genere plurimum interesse, utrum quis bonum, an malum sequatur finem. Statim igitur quod res est dicam, tum optime florere Studia Litterarum, cum, qui ea tractant, *veros & bonos* sibi præfixos habent *fines*, ad eosque diligenter respiciunt, nihil fufcipientes, quod iis repugnare intelligunt. Ipsa vero tum bonitas tum veritas finium, quos eligere debent, qui bonis litteris invigilant, ex duabus potiffimum rebus intelligenda, *finceritate Religionis & felicitate Regionis*. Religio *fenfum & cultum* Numinis complectitur, quorum uterque, nisi *verus & vivus* fuerit, ne nomen quidem tueri poterit. Quod ad Regionem adinet, tum demum veros & bonos studiorum fines sequuntur eruditi, cum quidquid aut discunt aut docent, id eo valeat, ut feipfos & alios cives utilia reddant Reipublicæ membra, qualia funt, quæ et sciunt & volunt communem promovere utilitatem, eamque omnibus fuis rationibus præponere, non minus jucundum sentiunt, quam pulchrum ftatuunt. Qui hoc animo ad colenda Litterarum Studia accedunt, ii demum digni funt, qui egregio Doctorum titulo falutentur.

(a) Finis dicitur illud ipfum, quod quis actione confequi cupit. Multi, qui litteras discunt, hoc ideo facere videri volunt, ut aliis fapientiores evadant. Sapiens autem non est, qui aliis tectius mala patrare novit, fed qui aliis rectius

bona inculcare didicit. Hinc viri docti non est, malis bonam & bonis malam inducere speciem, sed utriusque propriam novisse naturam, & ad bonum faciendum, malum vero fugiendum apta invenire media. Hinc omnem doctrinæ laudem decoquit, qui aut alios, quam bonos, sequitur fines, aut illis quarendis & inveniendis incongrua applicat media.

(b) Veri fines sunt, qui, quam præ se ferunt bonitatem, re ipsa tuentur. Illius igitur maxime floret eruditio, qui vanos fucos & inanes colores rebus abstergere novit, & singulas tales exhibere, quales re ipsa sunt.

§. V.

Ex pravis & spuris Litteratorum finibus tristissimam atque turpissimam ipsis Litteris nasci docet pestem.

Quemadmodum autem ex bonis ac veris Litteratorum finibus naturaliter sequitur vigor atque decor Litterarum; ita ex adverso nulla unquam neque foedior neque tristior his nasci potest pestis, quam cum illi sibi pravos & spurios proponunt fines, quod tum faciunt, cum ideo tantum erudita studia sectantur ut habeant, quo adamatis vitiorum monstris pabula metant. Hujus generis major est numerus, quam ut hic plane iniri queat. Sunt, qui eo *discunt, ut discant*, puro puto contenti sensu voluptatis, quem ex studio Litterarum percipiunt (a). Sunt, qui eo *discunt, ut discantur* (b), ad vanam gloriolæ umbram omnia referentes (c). Sunt, qui eo *discunt, ut ditefiant* (d), utrumque oculum vel in opimam spartam vel in opulentam Martham intentum habentes. Sunt, qui eo *discunt, ut vanum inveniant fucum*, quo variis errorum idolis, quæ adorant, aliquem

veritatis

veritatis colorem conciliare queant. Sunt, qui eo discunt, ut certis personis, quas odio habent, invidiam conflare possint (*e*). Sunt denique, qui eo discunt, ut, horribile dictu! varia inveniant dubia, quibus veritatibus omnium gravissimis fraudem struere possint (*f*), non quod mente sentiant, quæ voce effutiunt nefanda hac doctrina instructi (*g*), sed quod piam deferentes vitam, non illi videri volunt, qui sine ratione insaniant, sed quod falso sibi persuadeant, hoc facto parari posse emplastrum, quo dolores, quos morsus fauciatæ conscientiae afferunt, leniant. Dicitur autem vix potest quantam malorum lernam hi fines in Republicam litterariam invexerint. Si cui hoc minus constet, is cogitet, velim, quam sæpe usu venire soleat, ut, qui his ducuntur rationibus, *vana* quam vera, *arguta* quam solida, *paradoxa* quam sincera, *inutilia* quam utilia, *obsœna* quam honesta, *impia* quam pia, studiosius consecentur; id quod non potest non florem litterarum paulatim depascere, donec penitus marceat, flaccescat, decidat.

(*a*) Ea est indoles veræ eruditionis, ut, quemadmodum umbra corpus, ita illam sequatur voluptas. Quod si vero quis cum cane *Æsopi*, projecta carne, umbram captare vellet; næ is albo stultorum merito esset adscribendus. Interea quanta malorum lerna ex nimio voluptatis desiderio ex Litteris captandæ eruperit, infinita testantur exempla juvenum, quibus cum semel arriserunt deliciae, quas sibi invenire visi sunt in lectione Fabularum Romanensium, eo mollitiei devenere, ut ad seria studia prorsus facti sint inepti; ut nihil dicam de labe, quam mores ex eodem fonte hausserunt. Quid? Quod ipsum Philosophiæ studium in malis sit habendum, si propter solum jucunditatis sensum adhibetur. Egregie de hac

re SENECA: *Prima virtus sit, hæc ferat signa; habebimus nihil minus voluptatem, sed ejus domini & temperatores erimus: Aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi, qui voluptati traderunt principia, utroque caruere; virtutem enim amittunt. Ceterum non ipsi voluptatem, sed ipsos voluptas habet, cujus aut, inopia torquentur, aut copia strangulantur. Miseri, si deseruntur ab illa, miseres, si obruuntur. Nec voluptates sibi emit, sed se voluptatibus vendit.* Egredie quoq; de hac re BERNHARDUS: *Qui se, inquit Apostolus I. Cor. VIII: 2. putat aliquid scire, nondum scit, quomodo oporteat cum scire. Vides, quomodo non probat multa scientem, si sciendi modum nescierit? Vides, inquam, quomodo fructum & utilitatem scientiæ in modo sciendi constituit? Quid ergo dicit modum sciendi? Quid, nisi ut scias quo ordine, quo studio, quo FINE quaque nosse oporteat? Quo ordine? ut id prius, quod maturius ad salutem. Quo studio? ut id ardentius, quod vehementius ad amorem. Quo FINE? ut non ad inanem gloriam, aut ad curiositatem, aut aliquid simile, sed tantum ad ædificationem tuam vel proximi. Sunt enim, qui scire volunt eo fine tantum, ut sciant, & turpis curiositas est. Vid. Tom. II. Serm. XXXVI. pag. 62. Edit Lugdun. 1679. & confer Aug. Herm. FRANCKII Libr. de *Methodo Studii Theolog. Cap. II. pag. 47. §. VI.* Is quoque, quem modo laudavimus, SENECA, Epistola CVII & alibi passim hoc vitiorum genus egregie castigat: *Id de quo queris, inquit, ex his est, quæ scire tantum eo, ut scias, pertinent.* Allegat deinde verba ATTALI, qui idem dixerat, & discenti & docenti esse debere propositum, *ut ille proficere velit, hic prodesse.* Et Epist. XVI. *Non est, inquit, Philosophia populare artificium, nec ostentatione paratum, non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausea.* Epist. XVI. p. m. 245.*

(b) *Cel. Ben. AVERANUS* apud CLERICUM *Bibliothèque choisie* Tom. XXII. part. II. p. 19. his verbis argumentum orationis exhibet: *Superbiam dico & vanam animi elationem, opinione doctrinæ sibi blandientis & magnifice se circumspicientis & ineptissime venditantis.*
hanc

*banc inimicam esse virtuti, infestam sapientiae, doctrinae studiis exitia-
bilem, banc esse ingeniorum scopulum, bonarum artium bustum,
intelligentiae caecitatem, mentium caliginem & tenebras, nec
quicquam magis cupidis Litterarum hominibus esse metuendum,
fugiendum, detestandum, quam superbiam falsoque conceptam opi-
nionem de suo ingenio & scientia, demonstrabo. Orat. VII. p.
105. Vid. BERNHARDII Serm. XL. it. LANGII Florilegium
tit. superbia, &c. Si exemplo res probanda, illud satis ido-
neum dabit doctissimus P. BAILIUS, de quo inter alia hoc
scriptum reliquit Præcl. J. J. ALNANDER: *Han brann af en
oändelig begärelse att vinna et stort namn; och satte däruppå så
högt värde, att han aktade all annan sällhet däremot för intet.
För att mäta denne begärelsen var intet så svårt eller så dyrbart,
som han icke vågade. Han uttröttade sina krafter, han förspil-
de sin qvickhet på ovärdiga ämnen, och hvilket värst var, han
lämnade Religionens belige förmurar icke orörda. Anvisn. til
et utvaldt Theol. Bibliothecque. I. Afdeln. I. styck. §. 2. p. 18.**

(c) De his recte usurpaveris illud PERSII:

----- usque adeone
Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter,
Et pulchrum est digito monstrari & dicier hic est.

(d) *Avaritiam omnium malorum radicem jure vocat PAU-
LUS I. Tim. VI: 10. Idem agnoverunt gentiles, & inter eos
BION, cui Metropolis omnium vitiorum audit, apud LANGIUM.
Graviter b. Aug. Herm. FRANCKIUS: Hi omnes &, qui ho-
rum similes sunt, eo quod rem maximi momenti (studium Theo-
logiae) sine certa destinatione animi aggrediuntur, vix homines
dici merentur. Sunt vero alii, qui sui notitiam adeo nullam ha-
bent, ut supponant quidem gloriam DEI, suae animae & aliorum
hominum salutem finem studiorum esse oportere, quum inte-
rim eum, quem præ se ferunt, scopum ne limis quidem respiciant,
sed unice ad temporalia carnis emolumenta omnia referant cras-
sissima hypocrisis, non alios modo, sed se ipsos quoque, & multo
quidem se magis, quam alios fallentes. Inter hos audias quam*

plurimos distinctionem inter finem primarium & secundarium ad Theologiae culturam male applicare. Concedunt enim gloriam DEI primarium finem esse debere, & nihil ob stare quo minus commoda mundana, tamquam finis studiorum secundarius, adpetantur, falso sibi persuadent; quum tamen si animum suum percontarentur, facile intelligere possint, ea se primario querere, quae non nisi secundario se expetere mentiuntur. Utinam vero hi Christum audirent discipulos suos monentem: *Querite primo Regnum DEI & omnia ista adjicientur vobis.* Math. VI. 33. Apertius nonnulli mercenariam operam Theologiae Studiosis adjiciunt, fatentes nimirum se propterea scientiam Theologicam sibi comparare, ut habeant aliquando, quo vitam tamquam opificio quodam sustentent. De methodo Stud. Theolog. Cap. II. §. V. p. 40. seqq.

(e) De his audiamus nuper laudatum FRANCKIUM, qui, alii, inquit, in eo finem studii Theologici collocant, ut protervius litigandi, aliisque tanto violentius insultandi facultatem consequantur. In multos enim etjam hodie quadrant illa satis nota JOSEPHI SCALIGERI:

*Quo te ambulando cunque veritas gentium
Vitare non est disputatorum genus,
Procax, protervum, fastuosum, garrulum,
Quos pacis hostes ultima haec aetas tulit:
Qui nocte lucem nigra vertunt candidis
Et quaestionum tristitate condiunt
Notas in usum sobrii risus dapes;
Hos nec decorum est nec tutum refellere,
Tali hoste victo quis triumphus te manet?
Nec dignitatem fronte ferrea pudor
Expressus auget; claritatem nec dabit
Exorta rixis veritas. In jurgiis
Vicisse nolle quem queas victoria est.*

Observat Celebr. PFAFFIUS de famoso scriptore Anglo, COLLINO, auctore libelli, de libertate cogitandi, quod eo affectu

affectu scripserit hunc libellum, ut Clerus adfligeretur, & ad iras concitaretur, Vid. *Dissert. de præjudicatis opinionibus in Religione dijudicanda fugiendis* (p. 66. not. i.) De JOHANE de SECUBIA, Hispano, refert Cel. SAM. VERENFELSIUS, eum, in præfatione particularum fateri, *gloriosos in generatione sua progenitores fecisse libros, (concordantias) Alphabetico ordine, sed præcipue vocum declinabilium, addens, qua occasione collegerit ipse partim proprio Marte, partim opera vicaria sui Capellani M. WALTHERI, Schonau-Scoti reliquas voces non flexiles, nempe in usum concilii Basiliensis, ut hinc adversus GRÆCOS vox particularum ex & per, illinc adversus HUSSITAS & BOHEMOS vocule nisi omnes excuterentur.* Criticam artem hi obtendunt, qua nihil fere est utilius, ut honesto nomine vana velent; sed appellaverint rectius nugandi studium, aut quisquiliarum farraginem. Quid, quæso, cum de eorum sensu constiterit, quæ scire nostra refert, de verbis adeo sollicitos esse juvat, ut circa unam litteram in partes eamus? Quid aliud egisse censeatur ANGELUS ille POLLITIANUS, quamdiu vixerit, disputans: *dicendumne esse VERGILIUS an VIRGILIUS? Carthaginensis an Carthaginiensis? Primus an preimus?* quam ut de rebus, lana caprina vilioribus, steriles movendo rixas, nugivendum indicaret ingenium? Nam, qui animum ad tam exiles observationes applicat, ex iudicio BACONIS de VERULAM, *magne cogitationis capax non est.* Proinde subtilitas hujus non alio digna videtur responso, quam illo SENECAE: *Quid te torques ac maceras in questione, quam subtilius est contempsisse, quam solvere.* Epist. XLIX.

(f) Hinc Quidam ita perstringit vecordiam quorundam recentiorum Scriptorum, qui Religionem ex obliquo impugnant: *En traitant des mœurs & des coutumes des Indiens faites un long chapitre de leurs sortileges, de leurs superstitions & de leurs ceremonies idololâtres: ce qui vous donnera une belle occasion de lancer quelque trait malin contre la religion de votre país. C'est un des ornemens modernes, dont je vous recommande sur tout de parer votre histoire: vous passerez pour un libertin, tant mieux pour vos ouvrages; j'en connois un grand nombre, qui*
ne

ne se fountient que par cet endroit-la. Vid. *Choix Litt. Tom. VII.* Quanta ne admiratione se captos fingunt hi homunciones, dum mores & instituta barbararum gentium exponunt. Quamne, inquit, religiosus & sua sorte contentus est *Turca*? Quam humani *Chinenses*? Quam iusti *Caraihes*, quamvis hostes suos comedant? Quam acutus *Bramines*? Quam devoti *Drevires* & *Fauges*? Quanta sui abuegatio apud *Soufes*, sectam quandam in Persia? Hæc multi cum voluptate legunt, nec tamen in causis horum vitæ generum inquirunt. Inde oritur contentus & negligentia veræ religionis, adeo ut multi a dignitate sua alienum putent, DEUM devote, saltem publice, colere.

(g) Hoc suo jam tempore observavit SENECA, quod hæc ejus verba indicant: *Alioquin, ut scias, subesse animis, et jam in pessima abductis, boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi; omnes peccata dissimulant, & , quamvis feliciter cesserint, fructu ipsorum utantur, ipsa subducunt.* Epist. XCVII. His non piget addere verba doctissimi P. BAILLI, in eandem sententiam: *Il est assés apparent, que ceux, qui affectent dans les compagnies de combattre les verités les plus communes de la Religion, en disent plus qu'ils n'en pensent, la vanité a plus de part à leur disputes que la conscience. Ils s'imaginent, que la singularité & la hardiesse des sentimens, qu'ils soutiendront, leur procurera la reputation de grands esprits* leqq. *Dict. Histor. & Crit. T. I. Tit. des Barreaux f. 1036. 6.* Quæ verba ubi adduxit Cel. PFAFFIUS, paucis interjectis, sequentia addit: *scilicet homo ad Religionem natus est, nec possibile est id excutere, quod ipse DEUS implantavit. Ceterum hic ipsum reum habemus confidentem.* Diss. cit. p. 63.

§. VI.

Facta transitione a caussa finali ad caussam materialem, florem Reipublicæ litterariæ a reali cognitionis genere deducit.

Expositis pro ratione instituti breviter tum commodis

modis tum incommotis, quæ ex alia atque alia oriuntur indole *finium*, quos sibi proponere solent, qui erudita studia tractant, in Rempublicam litterariam redundant; sequitur, ut illud caussarum genus, quod *materiale* vocant, paucis expendamus, quid ex hujus diversa natura in utramque partem sequatur, visuri. Materiæ autem nomine nobis hic veniunt res ipsæ, circa quarum cognitionem versantur, qui litteris vel docendis vel discendis invigilant. Quod igitur ad has ipsas res adinet, omnium primum observare licet, non esse omnes ejus indolis, ut, qui earum cognitionem alteri impertire cupit, eas ipsi immediate sentiendas exhibere possit (*a*); sed sæpius necesse habeat ad ipsas repræsentandas certa adhibere signa, quæ communissime in terminis seu vocabulis consistunt. Hinc duplex existit cognoscendi genus, *intuitivum* & *symbolicum*. Qui ope *symbolorum* discunt, ii aut in istis, tamquam corticibus, subsistunt, aut ad res ipsas penetrant. Si hoc *realis*, si illud *verbalis* (*b*) audit cognitio, quarum prior veram & solidam, posterior vanam & ventosam parit eruditionem (*c*). Quod hinc deducere juvat corollarium, id illuc redit, tanto lætius florere studia litterarum, quanto diligentius id agunt hinc docentes, illinc discentes, ut non tam *verbalis*, quam *realis* adquiratur cognitio. Quod ut eo rectius intelligatur, age paulo distinctius evolvamur modum, quo utrumque cognitionis genus pareretur. Qui, dum verba audit docentis, iis se ad res ipsas deduci finit, ut, quæ eis vel adsunt vel insunt, quasi intueatur, donec veram & vivam sui expressionem in animo reliquerint, is *realem* sibi *cognitionem* peperit; quam si fidæ commiserit memoriæ, unde, tamquam e penuario, quoties opus fuerit, depromi potest, is *realem* quoque *e-*

ruditionem possidet, eoque majorem, quo plura hoc modo didicerit, modo singula cognitu digna fuerint. Qui vero contra, dum alium audit docentem, in solis acquiescit verbis, eorumque vel merum sonum memoriæ mandat, ut corvi & psittaci solent, vel hoc audito, ope imaginationis per arbitrariam compositionem & divisionem, sibi in cerebro aliquam inanem speciem fingit, quæ non respondet iis, quæ rei insunt vel adfunt, sed vel merum ingenii lusum continet, vel certam quidem ideam, sed alienam tamen, & talem, qualem vel optaret, ut verbis auditis subesset, vel ne sublit, metuit, is verbalem tantum acquirit cognitionem. Quemadmodum igitur multo ditior est, qui genuinis monetis distentam habet crumenam, quam qui in charta pictis gaudet nummis, ita sanorum omnium judicio longe doctior est, qui intuitiva rerum, quam qui imaginaria verborum cognitione abundat.

(a) Interim hæc via est optima seduloque calcanda, ubi eam licet ingredi, quod quo feliciter factitatum fuerit a Docentibus, eo latius florent litteræ in animis discentium. Optandum igitur esset, ut ubique locorum, ubi Scholæ vigent publicæ, necessarius adesset apparatus rerum, quo discentes crebrius ad intuitivam scientiam illico adduci possent, ne in antecessum cogerentur imaginariis simulacris, loco verarum idearum, teneram onerare memoriam, præsertim cum verum sit illud tritum: *facilius est discere, quam dediscere*, & illud: *quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu.*

(b) De verbali cognitione valet iudicium summi nostri temporis Philosophi atque HEROUM Principis, REGIS Borussiae, in *Memoires de Brandenbourg*: WOLF commenta P ingenieux système de LEIBNITS sur les Monades, & noya dans un déluge de paroles, d'argumens, de corollaires & de citations, quelques problèmes, que LEIBNITS avoit jetté comme une amorce aux Metaphysiciens. WOLF écrivit laborieusement nombre de volumes,

mes, qui au lieu de pouvoir instruire des hommes faits, servent tout au plus de Catéchisme de Dialectique pour des enfans.

(c) Illud maxime dolendum, quod res maxime necessaria sapissime duntaxat verbaliter, ut ita dicere liceat, cognosci soleant. Huc pertinent in genere res omnes practicæ, & in specie Theologicæ; quod ne gratis dixisse videamur, judicem adpellamus lummum Philosophum ill. CHR. WOLFFIUM. Is hanc ponit & demonstrat Thesin: *Si auctor terminis rerum practicarum jungit notiones, quas praxis ipsa ei suggessit; mentem ejus rectius non intelligit, quam, qui ipsa praxi easdem in se notiones excitat.* Monui, pergit, in notis ad Orationem, de *SINARUM Philosophia Practica, CONFUCIUM, SINARUM PHILOSOPHUM*, firmiter fuisse persuasum, absque exercitio veras rerum moralium notiones comparari non posse; nec obtineri nisi umbras earum & inanes ac sepe falsas imagines. Vid. not. 106. 111. quas citat in Logica sua P. II. Sect. III. Cap. VI. §. CMXXX. Conferantur ea, quæ §. §. seqq. monet præsertim vero §. CMLXXI. ubi de notionibus Theologicis agit, §. CMXXXII. ubi de Historia Naturali, §. CMXXXV. ubi de experimentis, & §. CMXXX. ubi, de rebus practicis rite intelligendis, perdocte disputat. Hinc quoque FONTENELLE dans les *Dialogues des Morts* p. 13. *la Philosophie est en elle memo une chose admirable, & qui peut etre fort utile aux hommes; mais par ce qu'elle les incommoderoit si elle se mêloit de leurs affaires, & si elle demeure roit auprès d'eux à regler leur passions, ils l'ont envoié dans le ciel arranger les planetes, & en mesurer les mouvemens.* Quocirca in tractatione veritatum practicarum erit observandum, quod ipsæ ita proponi debeant, ut non solum de iisdem *persuadeantur* homines, sed eadem quoque a nobis *sentiantur*, alioquin enim non *vitæ sed scholæ discimus*, ut loquitur SENECA. Hinc apud veteres PERSAS ita olim in virtutum-exercitio instituebantur juvenes, ut nunc apud nos in scientiis. Quum enim homines hominum causâ sint generati, ut ipsi inter se aliis prodesse possint, facile patet, præcipue colendas esse disciplinas practicas, quæ nos sapientiores reddunt, & ad bene beateque vivendum instructiores. Sed &

hoc apparet, Philosophiæ Aristotelicæ & Scholasticæ haud exiguam partem nihil facere ad sapientiam. Obscuris enim vocabulis ARISTOTELES ejusque sectatores quam maxime delectantur, & a communi usu remotis vocibus nescio quem insignis sapientiæ strepitum edunt, quum detracto hoc involucro, brutis istis sine mente sonis nihil plerumque insit, quod vel casta nuce emeret. Causam ventosæ hujus Philosophiæ si quæras, probabile est, ARISTOTELEM inani hoc verborum strepitu uti voluisse, ut plura & sublimiora scire videretur. Obtinet enim apud plerosque homines, ut res eo magis admirentur, quo minus eas penetrent, & ex ipsa ignorantia sua de aliorum scientia judicent.

§. VII.

Florem Reipublicæ Litterariæ miserrime marcescere, ostendit, ubi homines Litteris operantes omnem eruditionis laudem ex verbis metiuntur, solidam rerum scientiam fastidientes.

Atque hoc eo minus in dubium vocari potest, quo certius constat, nullam injuriam fieri *doctoribus mere verbalibus*, si sic dicere liceat, cum quis omnem ipsis laudem eruditionis solidioris denegat. Tantum enim abest, ut vere eruditi sint censendi, qui variis *verborum bullis*, (a) velut deauratis phaleris equi, ferociant, ut potius vera eruditio veram pariat modestiam. Quid? Quod præstet nullas didicisse Litteras, quam miserum cerebrum infano ejusmodi fumo indurasse (b); quippe qui *notiones* quoque *communes* suffocat, efficitque ut, qui se doctissimos artium Magistros videri volunt, ii in simplicissima cognitionis principia non raro impingentes, etjam servis, & ancillis se deridendos propinent, tanquam homines ve-

cordes,

cordes, quibus *illiterata sua litteratura* naturalem omnibus facultatem rationis expunxerit. Quid vero docti cogitabunt viri, cum hos, vel de maximis mysteriis tanta fiducia pronuntiantes audiunt, quasi cunctas sapientiæ divitias, quas sibi detegendas reservavit summum Numen, in suam redegissent potestatem, vel minutulam scientiam rerum levissimarum & vilissimarum tanta insolentia jactantes, ac si universos naturæ thesauros in suo pectore clausissent. Quotquot cum bono animo *realem* conjunxerunt *cognitionem*, non poterunt non tantæ inscitæ tennerrima tangi misericordia, iisque toto pectore bonam adprecari mentem. Quid vero illi? Quemadmodum extrema *rerum imperitia* laborant, ita illis nihil protervius est, aut inhumanius. (c) Quoties enim in Doctorum virorum scripta incidunt, quæ vel tantillum abire ipsis videntur a vana eruditionis spuma, quæ in superficie cerebelli sui natat, toties de quavis littera & syllaba non dubitant acria movere bella, non argumentis sed conviciis depugnantes. Quid? Quod illico parata haberent patibula, ad puniendos fictos adversarios, si quantum immanitatis habent, tantum haberent potestatis. Potest vero quidquam, aut a bono animo, aut a sano judicio vehementius abhorrere, quam sannis & probris excipere errantem, quem placida admonitione & solida institutione in viam rectam reducere jubet humanitas? Quis unquam odio habet alium, illam solam ob causam, quod se felicitate inferior sit? Nonne mente captus sit oporteat, qui sanius non judicat? En quorsum dementiæ (d) infanus *verborum amor* adigere possit animum humanum. Hoc vero parum videtur, si conferatur cum illo furore, quo magna pars mortalium agitur, dum quidquid habent

carissimum, litteris & syllabis, tamquam Diis, immolare non dubitant, ne ipsi quidem vitæ parcentes. Si dubitas, expendas velim, quid præter *mera verba* fit, quod tanto nisu & tanto ausu parare satagunt, qui ad nominis æternitatem grassari conantur. Tanto autem funestius est damnum, quod *Respublica Litteraria* ex hoc vitio capit, quanto latius patet & tenacius inhaeret mentibus, quæ illo semel sunt infectæ: patet autem latissime & inhaeret tenacissime. Quotus enim quisque est mortaliū, qui ubique ad *rerum medullam* penetrare potest, & non sæpe in vacuo *verborum cortice* hæere cogitur? Hoc neque intelligunt neque adgnoscent, qui omnium gravissime hoc morbo adfliguntur, contra vero, ut quisque amplissima & solidissima *rerum cognitione* gaudet, ita hoc maxime & perspicue intelligit & ingenue agnoscit. Quo autem diutius quis unicam mali medicinam, quæ in adtentione consistit, neglexerit, eo difficiliorem habet curationem. Qui enim diu *vanos verborum fumos* captarunt, si tam volatico sunt ingenio & tam desultorio iudicio, ut vel tantillam adtendendi patientiam onus *Ætna* gravius putent. Ex quo fit, ut plerique nunquam ex hoc luto eluctari possint.

(a) Hunc morbum, suo jam ævo grassantem, castigavit SENECA, quod scripta ipsius passim restantur. Vide, si placeat, Epist. XLV. op. T. I. p. m. 342. Epist. CXV. pag. 645. Nota est pugna, olim inter Stoicos & Peripateticos tantopere agitata, de questione: *an dolor sit malum?* Ajunt *Peripatetici*, negant *Stoici*; sed *verbis* ludunt, de ipsa *re* consentientes. Nam, cum hi fugiendum esse docebant, non nisi *verbum mali* respiciebant. Audiamus CICERONEM, lepide homines irridentem: *Concludunt ratiunculis Stoici, quare dolor non sit*

fit malum, quasi de verbo non de re laboretur. Lege totum locum, ubi hæc diffusius exsequitur. Tusc. Quæst. Libr. II. Verbum voluptatis, quo utebatur EPICURUS, tantopere horrebat ANTIISTHENES, ut non dubitaret dicere: *μᾶλλον ἢ νόσον, insanire malle, quam voluptatem capere*; re autem ipsa idem quod EPICURUS sentiebat, quod alius Stoicus, isque acerrimus, nempe SENECA, aperte & rotunde fatetur. *Mea quidem, inquit, ista sententia est, sancte EPICURUM & recta præcipere &, si propius accesseris, tristitia: Voluptas enim illa ad parvum & exile revocatur.*

(b) Hoc neque rectius neque gravius adstruere possumus, quam auctoritate ipsius PAULI. Ita vero ille: *Is inflatus est, nil sciens, sed insaniens circa questiones & disputationum pugnas, ex quibus nascitur invidia, contentio, maledicentia & suspiciones male: Supervacane conflictationes hominum mente corruptorum, & quibus adempta est veritas, qui existimant questum esse pietatem. Sejunge te ab iis, qui ejusmodi sunt.* I. Tim. VI. v. 4. 5. Potuit vividioribus coloribus ægrotus noster depingi? *Celeberr. SAM. WERENFELSIUS Dissertat. de Logomachiis Eruditorum Cap. IV. §. V. Idem, docemus, inquit, aut voce aut scripto, in utroque videndum nobis est, ut non tam doceamus verba quam res; qui enim verba discipulo suo magis inculcat, quam res, facit ut is ferre non possit eos, qui aliter loquuntur, atque ipse loqui didicit, quamvis idem prorsus sentiant.*

(c) Hæc observatio quantivis est pretii, optandumque; ut omnes hoc lapide lydio probare vellent eruditionem hominum. Sic enim fieri posset, ut tandem auribus nostris parcerent scioli nonnulli, *verbalem suam cognitionem insolenter jactantes.* Hujus modestiæ præclarum exemplum nobis reliquit Cel. GAUSENUS, qui, nos, inquit, *qui per totos quatuor annos Dialecticam & Metaphysicam publice prælegimus, si quando mos, imperiosa res, jubeat, ut quæ ratio contextit ratione dissolvamus, toties rubore perfundimur, qui hoc tacito conscientie sensu intelligimus, nos supra hominum vulgus extra*

VOCES TECHNICAS nihil sapere; parum autem liberale facinus esse, voces, hoc est fumum, tanto cum apparatu e chædæra venditare &c. Dissert. de utilitate Philosophiæ ad Theologiam apud WERENFELSIUM, C. VII. §. III. p. 166. 167. Adde similia Adr. TURNEBI verba Adversar. Lib. XXIII. Cap. XXV. Facere non possum, quin hic adjiciam verba doctiss. Gothofr. VOCKERODTII, sic scribentis: *Demonstratum est, eruditionem eam demum veram solidam & magnam esse censendam, quæ non tam copiosæ scientiæ fiduciam, quam ignorantia parit agnitionem & ingenuam professionem: & tanto sapientiores doctioresque existimandum esse, quo quis magis, vel multa discendo expertus est humani captus angustias, mentis cæcitatem, animi vanitatem, ipsarumque artium humano ingenio excogitarum vel amplificatarum inania; ita ut ex animo istud usurpet: QUANTUM EST, QUOD NESCIamus? & illud: NECESSARIA IGNORAMUS, DUM NON NECESSARIA DISCIMUS.* In commentat. de vera & falsa eruditione, in antecess. p. 9.

(d) *De vrai le plus souvent ils semblent être ravalés même du sens commun; car le paysan & le cordonnier vous voyez aller leur train simplement & naïvement, parlant de ce qu'ils savent: Celui-ci, pour ce vouloir gendarmer de ce savoir, qui nage en la superficie de leur cervelle, vont s'embarassant & s'empestrant sans cesse. Verba sunt MICHAELIS de MONTAGNE Livre I. Cap. XXIV. Huic succenturiamus Cel. G. WOCKERODTIUM: Communium, inquit ille, officiorum minus studiosi custodesque & ad vitæ civilis cultum habitumque ineptiores erunt semper homines Litterati, quam Litterarum ignari; unde Græculus litterio Romæ pro stulto erat, ac quoties in fabula insignis vecordia nota exprimenda erat, illum Poëtæ effingebant in persona GETÆ vel HEGEMONIS, pædagogi domestici vel servi litterati, berilis filii comite ad sacra in palæstram & ludum. In veteri etjam Satyra infame nomen Sophistarum, ac vix nominari potest stultitia, quæ Philosophum non habeat auctorem. Nec mirum: accidit enim illis Pauli promunciatum supra memoratum: SAPIENTIAM PROFESSI, STULTI FACTI SUNT. Loc. cit. p. 50. Multa hic addi possent, sed temporis angustia exclusi ea alii occasione reservare cogimur.*

§. VIII.